

ЗЛОБІНА ОЛЕНА ГЕННАДІВНА,
кандидат філософських наук, доцент,
старший науковий співробітник Інституту соціології НАНУ

ТЕСТИ В СОЦІОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ

У деяких соціологічних дослідженнях відомості про соціальну сукупність отримують шляхом аналізу даних про індивідів, що складають дану спільність. Для цього використовується процедура тестування.

Тест - це метод вимірювання та оцінки різних психологічних якостей та станів індивіда. Під тестом розуміють короткотерміновий іспит, за допомогою якого вимірюється рівень чи ступінь розвитку виразності певної психічної властивості (риси, характеристики), а також сукупності психічних властивостей особистості чи психічних станів (відносин, взаємного сприйняття) груп і спільнот.

В соціології тести доцільно використовувати коли об'єктами дослідження є певні риси особистості (настанови, мотиви, інтереси тощо), або групові властивості, що не піддаються прямому безпосередньому спостереженню. Так, наприклад, фіксація в опитуванні тих або інших уявлень людини про її ціннісні орієнтації, соціальні настанови, поведінкові готовності і т.ін. не означає ще фіксації самих цих диспозицій. В цьому випадку необхідна розробка адекватного методичного інструментарію, яким і є тестові методики.

Існують різні варіанти застосування тестів у соціологічному дослідженні. Перший пов'язаний із використанням психологічних тестів. Коли з'являється необхідність оцінити зв'язок певних особистісних властивостей респондентів з їх вчинками, становищем у сім'ї, на роботі, із досягненнями у праці, тоді з цією метою на основі міждисциплінарного підходу можуть бути використані деякі тестові методики, що мають психологи. Другий варіант пов'язаний з розробкою власного інструментарію, що був би спрямований на дослідження соціологічних феноменів, але за якістю та ефективністю вимірювання відповідав би суворим вимогам, що розроблені в теорії психологічних тестів. Можливо також проведення паралельного обстеження за допомогою тестування, тобто використання тестів як додаткового методу. Саме такий варіант є найбільш розповсюдженим сьогодні.

Основною функцією тесту є діагностична. Неодмінна особливість тестової методики - багаторазовий контроль інформації щодо вимірюваної характеристики. По суті, тест представляє серію іспитів, по сукупному виконанню яких визначається ступінь виразності даної властивості. Тестові показники завжди відносні.

На сьогодні існують тестові методики, що діагностують стани людини (тривожність, самопочуття, настрій тощо) а також тести для діагностування когнітивних або експресивних аспектів поведінки. Призначені для цього тести звичайно називають *особистісними*. Цей термін частіше за все вказує на вимірювання таких особливостей як емоційне регулювання, міжособистісні стосунки, мотивація, інтереси та настанови. В останні роки робились спроби створення соціологічних тестів для вивчення орієнтації особистості в ціннісно-нормативних структурах.

Тестова процедура може здійснюватися у різних формах.

Насамперед це використання тесту-опитувальника. При цьому соціологи або запозичують і використовують психологічні тести (наприклад шкалу тривожності), або створюють власну анкету (опитувальник), який містить систему висловлювань, що має оцінити рівень впливу психологічного чинника на поведінку особистості в різних сферах життя (наприклад, тест для оцінки стабільності шлюбу).

Інший різновид процедури тестування пов'язаний з використанням ситуаційних тестів або тестів дії. В цих тестах досліджуваній отримує завдання, мета якого залишається йому невідомою. Такі тести в більшості відтворюють досить точно повсякденні ситуації. Вперше ця методика була застосована у розроблених Г.Хартсхорном та М.А.Меєм тестах наприкінці 20-х - поч. 30-х років.

Нарешті важливою складовою якісних досліджень є використання проєктивних методик. При цьому досліджуваному дається неструктуроване завдання, що допускає багато шляхів вирішення. Ці методики базуються на припущенні, що в своєму рішенні індивід виявить характерні для нього способи реакції. Існують певні складнощі використання цих методик в соціологічному опитуванні, що пов'язані із соціологічною інтерпретацією таких результатів стосовно соціальної групи або певної спільноти, а також з їх екстраполяцією на генеральну сукупність.

Ще одним варіантом використання тестів у соціології є випадок, коли необхідно з'ясувати ступінь інформованості опитуваних, рівень обізнаності з різних проблем. Досить розповсюдженою є помилка, коли для отримання інформації про знання респондента застосовується як єдино можливий і достатній інструмент анкетне питання, що з'ясовує самооцінку респондентом своїх знань. При такій побудові питання відбувається не завжди усвідомлювана підміна дослідником інформації про знання інформацією про те, як людина оцінює ці знання. Критерії оцінки знань у різних людей частіше за все не співпадають з тими, які має на увазі дослідник, коли ставить питання. У цьому випадку для отримання достовірної інформації про знання використовуються тести або питання екзаменаційного типу.

Основні вимоги до тестів:

- *надійність* -тест повинен бути внутрішньо узгодженим, давати тіж самі результати при повторному тестуванні;
- *валідність* - тест повинен вимірювати те, для чого він призначений;
- *дискримінантність* - здатність окремих завдань тесту і тесту в цілому диференціювати респондентів відносно максимального та мінімального результатів тесту;
- *наявність нормативних даних*. Безпосередній первісний показник ні про що не говорить, поки не буде оцінюватись у відповідній системі норм. Традиційно нормою в тестології були середньостатистичні дані, що отримані в результаті попереднього тестування на визначеній групі осіб. Останнім часом все більше розповсюдження мають критеріально-орієнтовані тести, що дозволяють оцінювати респондента не у порівнянні із середньостатистичними даними популяції, а у відношенні до задалегідь заданої норми. Критерієм оцінки в таких тестах виступає ступінь наближення результату тестування особи до так званої "ідеальної норми".

Обґрунтування надійності тесту можна шукати в кореляції з іншими показниками, що вимірюють ту ж властивість, і з даними, що вимірюють окремі складові даної властивості. Але найважливіші критерії обґрунтування містяться в теоретичних представленнях про об'єкт дослідження. В основі будь-якої психодіагностичної процедури - деяка концепція особистості, визначена "модель" людини.

Тестові дослідження в соціології мають як свої переваги так і певні недоліки.

До переваг використання тестів в соціологічному дослідженні слід віднести:

- ✓ можливість отримання кількісної оцінки на основі квантифікації якісних параметрів особистості;
- ✓ зручність математичної обробки;
- ✓ відносно оперативний спосіб оцінки великої кількості невідомих осіб;
- ✓ об'єктивність оцінок, що не залежать від суб'єктивних настанов особи, яка проводить дослідження;
- ✓ забезпечення порівняння інформації, отриманої різними дослідниками від різних респондентів.

До головних проблем використання тестових методик у соціологічному дослідженні належать, по–перше, пристосування тесту до ситуації масових опитувань, по–друге, зростання витрат на збір первинної інформації. Варто також пам'ятати, що звичайно тест має так званий "ключ", тобто супроводжується інструкцією, у якій зазначені правила підсумкового шкалювання по тесту. Недосвідчений дослідник може прийняти за "ключ" вагові характеристики шкальних пунктів, указуються часто в літературі. Але робота з тестом

припускає визначений порядок співвіднесення пунктів по їх "вагам", причому в різних тестах - різний. Не знаючи "ключа", користатися тестом не можна.

Широко вживаними у сучасних соціологічних дослідженнях є такі тестові методи як метод семантичного диференціала і психосемантичні методи в аналізі соціальної дійсності; метод незакінчених висловлювань; метод репертуарних ґрат Дж. Келли; тест "Хто Я" і т.д. Особливо корисні в соціології групові тести, прикладом якої є соціометричний тест. Вони поширені при вивченні відносин у колективах, у прикладних дослідженнях широкого профілю.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. [Аванесов В.С. Тесты в социологическом исследовании. М.: Наука. 1982.](#)
2. Альманах психологических тестов. М., КСП, 1995.
3. Альманах психологических тестов (Рисуночные тесты). М., КСП, 1997.
4. [Блейхер В.М., Бурлачук Л.Ф. Психологическая диагностика интеллекта и личности. К., 1978.](#)
5. [Воронин Г.Л. К вопросу о конструировании социологического теста \(измерение ментальное\)// Социология 4М. 2002, Т.15.](#)
6. Гильбух Ю.З. Метод психологических тестов: Сущность и значение // Вопросы психологии, 1986, №2.
7. [Головаха Е.И., Панина Н.В., Горбачик А.И. Измерение социального самочувствия: тест ИИСС // Социология 4М. 1995., Т.5/6.](#)
8. Головаха Е.И., Панина Н.В. Интегральный индекс социального самочувствия населения /ИИСС/: конструирование и применение социологического теста в массовых опросах. К., 1997.
9. Дудченко О.Н., Мытиль А.В. Семейная самоидентификация в кризисном обществе (опыт использования техники семантического дифференциала). // Социальная самоидентификация личности. М.: Институт социологии РАН, 1993.
10. Дудченко О.Н., Мытиль А.В. Социальная идентификация и адаптация личности // Социальная самоидентификация личности. М.: Институт социологии РАН, 1994.
11. Зиверт Х., Зиверт Р. Подготовка к тестированию. М., 1998
12. Клайн П. Справочное руководство по конструированию тестов. М., 1994.
13. [Климова С.Г. Опыт использования методики неоконченных предложений в социологическом исследовании // Социология 4М. 1995., Т.5/6.](#)
14. [Маслова С. Использование методов аналитической психологии в качественных социологических исследованиях \(на примере интерпретации рисуночных тестов \[http://www.awareness-way.ru/articles/soiol_r.html\]\(http://www.awareness-way.ru/articles/soiol_r.html\)](#)
15. [Мягков А.И. Шкала лжи из опросника ttpri: опыт экспериментальной валидации // Социологические исследования. 2002, №7.](#)
16. Саморегуляция и прогнозирование социального поведения личности. Л.: Наука, 1979.
17. [Сатаров Г.А. О новом подходе к построению обобщенных социологических переменных // Политика, №4, 2000](#)
18. Соколова Е.Т. Проективные методы исследования личности. М.: МГУ, 1980.
19. Тесты и методики деловых игр для менеджера. К., 1994
20. [Фоломеева Г.В. Использование проективных методик для повышения эффективности фокус-групп // Социология 4М. 2003., Т.17.](#)
21. Энциклопедия психологических тестов. Личность, мотивация, потребность. Ред. А.Карелин. М.: "Научная книга", 1990.
22. Энциклопедия психологических тестов. Общение, лидерство, межличностное общение. Ред. А.Карелин. М.: "Научная книга", 1997.

23. Энциклопедия социологических тестов. Профессиональное консультирование, профориентация. Тесты для безработных. Ред А.Карелин. М.: “Научная книга”, 1997.
Ядов В.А. Стратегия социологического исследования. М.: “Добросвет”, 1998